

Ruslands betændte forhold til USA

»Rusland er det eneste land, der kan ødelægge Amerika på en halv time eller mindre«

(Ruslands præsident Vladimir Putin, december 2011, sagt ved en banket i Valdaj-regi)

»[USA] ønsker at undertvinge os«

(Putin, 18. nov. 2014, sagt til den Alrussiske Folkefront).

METTE SKAK

Lektor,
Institut for Statskundskab,
Aarhus Universitet

Åbningscitaterne kaster et grelt skær over forholdet mellem USA og Rusland. Putin gør det klart, at USA er det spejl, som Rusland holder op foran sig for at bekræfte sin status og slagkraft som stormagt. Han gør nærmest forholdet til en eksistenskamp i citat nummer to; en linje, der følges op af den tidligere efterretningschef Nikolaj Patrusjev (2014) i dennes egenskab af chef for Ruslands nationale sikkerhedsråd i et interview til den russiske regeringsavis med titlen »Kold krig 2.0«. Alt sammen vidner det om, at Rusland reagerer på USA's enestående magtposition ved at genopfinde Sovjetunionens *Manifest Destiny* som USA's modstander. Min analyse kortlægger de indre russiske årsager til den genopståede fjendtlighed mellem Rusland og USA. Fjendtligheden handler nemlig om andet og mere end neorealismens ydre balanceringslogik (Measheimer, 2014), der forventer, at magtfulde stater som sikkerhedsstrategi søger at balancere hinandens magt. Magtbalance er snarere en indenrigspolitisk problematik i Rusland, følgelig belyses både de modsætninger og de fællesnævnerne, som Putin baserer sin magt på. Endvidere drøftes de operationelle sider af den russiske anti-amerikanisme – de skjulte dagsordener. Den nære sovjetiske fortids betydning for nutidens forhold til USA beskrives, og der gives et rids over, hvornår og hvordan det gode forhold mellem Rusland og USA blev sat over styr i tiden med USA som dominerende stormagt.

Det, der inspirerer mig til at forkaste neorealismens *outside in-argument* til fordel for en sådan *inside out*-analyse er strategisk kultur. Her vil jeg henvise til Hartvig Frisch's fyndige bestemmelse af kultur som vaner – i både ord og gerning. Adjektivet 'strategisk' betyder blot, at strategisk kultur handler om sikkerhedspolitik og bør forstås som den vanetænkning

og rygmarvsadfærd, der præger et lands sikkerhedspolitiske beslutningstagere. Forskningen betoner, at strategisk kultur drejer sig om at undersøge de generationshistoriske og institutionelle kilder til nutidig sikkerhedspolitik samt de myter, symboler og kanoniske tekster, som landets sikkerhedspolitik hviler på (Lantis & Howlett, 2013). Derfor vil analysen blandt andet gå ind på Ruslands nære fortid – tiden efter Stalins død, da landet hed Sovjetunionen og lå i kold krig mod USA – som erfaringshorisont for russerne og deres ledere.

Som antydnet vægtes Ruslands indre magtbalance-problematik via en analyse af spændingen og fællesskabet mellem de såkaldte *siloviki* – dvs. 'magtens mænd' fra efterretningstjenesterne eller militæret – og den del af eliten, der er ikke-*siloviki*. På det punkt halter den etablerede forskning i strategisk kultur og tilfældet Rusland: den overser både det sovjetiske KGB's autonomi og vor tids *silovikis* indflydelse på sikkerhedspolitikken. Således personificerer Putin samt fornævnte Patrusjev *siloviki*, der er strøget til tops. Følgelig bæres første del af analysen af hypotesen om *siloviki*'ernes afgørende fingeraftryk på det postkommunistiske Ruslands strategiske kultur.

Anden del af analysen går nærmere ind på den strategisk kulturelle magtbalance mellem de to hovedfløje i Kreml – *siloviki* over for ikke-*siloviki*. Her sonderer jeg mellem instrumental strategisk kultur – det, som sociologen Van Bladel (2008: 39) kalder for ideologi – og operationel, alvorligt ment strategisk kultur, som Van Bladel kalder for mentalitet. Her er formålet at indkredse de dybere, operationelle lag i den USA-fjendtlige strategiske kultur og pege på skjulte dagsordener. Tredje del af analysen drejer sig derimod om den instrumentale russiske

strategiske kultur og ser nærmere på, hvordan den kolde krig kunstigt blev holdt i live i tiden efter Stalins død af politiske entreprenører i det sovjetiske Politibureau. Den kolde krig som strategisk narrativ er netop, hvad der holdningsmæssigt har formet Ruslands elite under dens opvækst. Fjerde del skitserer som sagt udviklingen i det bilaterale forhold mellem Rusland og USA som optakt til konklusionens betragtninger om, hvilken situation det alt sammen bringer USA i.

***Siloviki*'ernes fingeraftryk på Ruslands strategiske kultur**

Som sagt personificerer Putin og Patrusjev efterretningsagenternes sociale opstigning, men der er et tredje 'P', der fortjener omtale. Det er den nyligt afdøde Jevgenij Primakov, der allerede under den sidste sovjetiske leder Mikhail Gorbatsjov viste sig lunken over for den sikkerhedspolitiske nytænkning, der skulle afløse den kolde krig. Efter Sovjetunionens sammenbrud steg Primakov i graderne og blev chef for Ruslands udlands-spionage SVR – Ruslands CIA – og medlem af det nationale sikkerhedsråd, som i de tidligere 1990'ere tiltog sig magt over sikkerhedspolitikken på bekostning af den lidet koldkrigeriske udenrigsminister, Andrej Kozyrev. Primakov bad i november 1993 sikkerhedsrådet anlægge den linje at modsætte sig, at østeuropæiske lande blev optaget i Nato (Skak, 1996: 140). Det har været Ruslands principielle linje lige siden, selv om Rusland og Nato kom nogenlunde overens i 1997. I 2009, efter lynkrigen mod Georgien, gentog Primakov, at nye medlemmer i Nato var en rød linje, der ikke måtte overskrides (Primakov, 2015a).

Russisk Wikipedia mener, Primakov fandt på det multivektor-slogan, som Putin bruger som signal om Ruslands ønske om at trodse USA ved at bejle til andre stormagter. Betegnende nok blev den atlantisk orienterede Kozyrev fyret til fordel for Primakov i 1996. Primakovs eurasiatiske præferencer fremgik af hans RIK-koncept for Rusland, Indien og Kina, hvorved han foregreb det BRIKS-koncept, der sidenhen har taget form. Han blev folkekær i Rusland, da han i 1999 under Kosovo-krisen demonstrativt vendte sit fly om, så hans planlagte besøg i USA måtte aflyses. Forud for den såkaldte cyberkrig mod Estland i 2007 lagde han med dunkle hentydninger op til de efterfølgende hackerangreb. Han mente at vide, at krisen i Ukraine i 2014, hvad angår Maidan-opstanden, var »styret udefra« (Primakov, 2015b). Dog tjener det den gamle, kræftsyge spion til ære, at han i 2014 var en af de få, der sagde fra over for Ruslands måde at føre krig på i Ukraine. Putin sikrede Primakov en statsbegravelse og betragter ham givetvis som en art mentor.

Patrusjev (2014) er, som det er fremgået, også værd at hæfte sig ved. I førnævnte interview udpensler han den vanetænkning, der hersker i *siloviki*-kredse inklusive Putin selv om, at Maidan-opstanden var styret udefra (McFaul, 2015; Putin, 2014). Patrusjev hævder, at USA gennem de forudgående års »milliardinvesteringer« styrkede Ukraines demokrati, herunder »over 370 mio. \$« fra Pentagon. Han trækker en lige linje tilbage til den notoriske koldkriger, polsk-amerikaneren Zbigniew Brzezinski og hans oprindelige strategi om at ramme Sovjetunionens bløde punkter. Ja, det er ikke for meget sagt,

at Brzezinskis tanker og værker – *The Grand Chessboard* fra 1997 – er uofficiel kanon for vore dages russiske strategiske kultur. Hans geopolitiske kynisme synes at bekræfte de russiske konspirationsteorier og nærer det russiske belejringssyndrom, som faglitteraturen fremhæver. Patrusjev mener således, at amerikansk strategisk kultur altid har gået ud på at opbygge hegemoni ved at inddæmme Rusland og lamme dets handlekraft. Denne nye aversion mod USA udspringer i den følelse, som også Putin (2014) giver udtryk for – at Vesten misbrugte Sovjetunionens og Ruslands svaghed i tiden omkring den kolde krigs ophør (McFaul, 2015). At Rusland som en selvfølge fik tildelt den eneste særrettighed som stormagt, der hviler på folkeretten, nemlig Sovjetunionens faste plads og vetoret i FN's Sikkerhedsråd, nævnes aldrig. Derimod gøres Ruslands indlysende problemer med at komme på fode til et udslag af vestlige synder (svigt af »løftet« om ikke at udvide Nato) og vestlige undladelsessynder (ingen Marshallhjælp).

Kort sagt ligger den sovjetiske koldkrigs-strategiske kultur i DNA'et hos de russiske *siloviki*. Men det er vigtigt at forstå, at Putin-generationens personlige koldkrigerfaringer stammer fra den mere humane og reformvenlige tid efter Stalin personificeret ved den person, som forskningen anser for Putins egentlige rollemodel, nemlig Jurij Andropov (Van Bladel, 2008). Han var en dygtig chef for KGB under Brezjnev og blev ligefrem gjort til dennes efterfølger. Andropov var ingen due, når det kom til militære interventioner, for han anså opstanden i Ungarn i 1956 for »en kontrarevolution, der skulle slås ned med hård hånd« (Bennett, 1999: 234). Men hans toprioritet var regimetsikkerhed indadtil, hvad der gjorde ham mere pragmatisk, ligesom Putin af og til er det. Andropov beskrives derfor som den, der fik den yngre og dynamiske Gorbatsjov kørt i stilling som den reformator, der skulle redde Sovjetunionen (Albats, 1994: 332f.). Efterhånden som Gorbatsjov trådte i karakter som reformivrig leder af landet, fik KGB imidlertid kolde fødder og endte med at stå bag det fejlslagne augustkup som en sidste desperat varetagelse af regimetsikkerheden.

Hvad angår sovjetisk rygmarvsadfærd hos Putin kan nævnes, at han under sit første besøg i Ukraine som Ruslands præsident bad den daværende ukrainske præsident Leonid Kutjma om at fyre sin pro-vestlige udenrigsminister Boris Tarasyuk (Bukkvoll, 2001). Episoden kan forklares med det særlige storebror-kompleks, som russerne har over for ukrainerne. Hertil kommer den overordnede strategisk kulturelle myte om Rusland som en stormagt – underforstået: med særlige rettigheder modsat småstaterne – som al litteratur om russisk strategisk kultur og udenrigspolitik fremhæver. Forestillingen om særrettigheder gav Putin udtryk for, da han i efteråret 2014 bagatelliserede Molotov-Ribbentrop-traktaten af 1939 som blot den tids storpolitik – som om det kunne genoprette dialogen med Vesten. Putin (2012) genbruger Stalin-fyndord som »den svage bliver slået« og fremmaner Nazi-Tysklands overfald på Sovjetunionen i 1941 som begrundelse for sin oprustning.

Stormagtsmyten og symbolerne Stalin og 1941 bruges instrumentalt af Putin i bevidstheden om, at det alt sammen styrker

hans popularitet. Det er jo Stalintidens 'Store Fædrelandskrig' mod Hitler, der er referencerammen for babusjka-generationen. Samtidig ligger Putin selv under for sovjetnostalgien, navnlig stormagtsmyten i sin operationelle strategiske kultur, så det lader sig ikke gøre at skelne knivskarpt mellem de to lag. Ikke desto mindre vil næste del af analysen gøre netop det.

Om de instrumentale og navnlige de operationelle sider af russisk elitekultur

I første omgang drejer det sig om den strategisk kulturelle magtbalance mellem de to hovedfløje i Kreml – *siloviki* over for ikke-*siloviki*. Putins enestående magtposition skyldes nemlig ikke ene og alene *siloviki*'erne, der heller ikke indbyrdes er uden interesse konflikter (Van Bladel, 2008). Det andet ben, som hans magt hviler på, er forskellige ikke-*siloviki*, heriblandt venner fra de post-sovjetiske år i Skt. Petersborg, da Putin var receptionist for den liberale borgmester Anatolij Sobtjak. En sådan ikke-*silovik* er Dmitrij Medvedjev, der en overgang var Ruslands præsident. En »høg« blandt ikke-*silovik*'erne er Dmitrij Rogozin, chef for det russiske militær-industrielle kompleks og fra 2014 ansvarlig for Arktis-politikken.

For at forstå den illiberale, USA-fjendtlige konsensus, der hersker i russisk strategisk kultur, må man ty til Van Bladels sondring mellem *ideologi* – dvs. officielt kodificeret strategisk kultur såsom modstanden mod Nato – og *mentalitet*, dvs. den indre software, der styrer Putin og hans inderkreds. Ideologi svarer til overskriftens instrumentale strategisk kultur, mens mentalitet svarer til de operationelle, uofficielle sider af den strategiske kultur, altså de skjulte dagsordener. For at forklare sondringen skriver Van Bladel (2008: 39): »Thus, the Russian regime does not seek to impose the *siloviki* mentality upon the people, but they very well might try inculcating the population with a nationalist or patriotic ideology.« Ideologien afspejles i de statskontrollerede medier, mens mentalitet er en specifik, bureaukratisk etik, fx hensynet til Putin-regimets sikkerhed.

Hvad mentaliteten angår, er van Bladels budskab, at dyb *konservativisme* er den lim, der holder de to magtpolitiske fløje i Ruslands elite sammen. Forskellen ligger i, at *siloviki*'erne hylder den sen-sovjetiske Andropov-epoke som en guldalder, mens ikke-*siloviki*'erne hylder sen-zarismen 1870-1917. Van Bladel ser det som baggrunden for, at Putin – der jo personificerer Andropovs Sovjet-konservativisme – bruger den stokreaktionære afdøde russiske filosof Ivan Iljin (1883-1954) som gestus over for højrefløjen angående oprustningen: »Om de grundlæggende principper, som den russiske stat bør bygge på sagde den kendte russiske tænker Ivan Iljin, at soldater-hvævet er et ophøjet, nobelt kald, fordi soldaten »repræsenterer folkets nationale enhed, den russiske stats vilje, dens styrke og ære«. Vi må altid være i stand til at afvise mulig aggression udefra [...]« (Putin, 2006).

Den britiske Ruslandforsker Roy Allison (2014) er inde på den samme sondring mellem den mere instrumentale Putin-ideologi og de indre, operationelle lag i hans beslutningsproces. Allison afviser, at Ruslands indgriben i Ukraine – da Maidan-demonstranterne fik overtaget – skyldtes Ukraines påståede

tilnærmelse til Nato for slet ikke at tale om frygt for overgreb mod russere på Krim eller i Donbas. Det er ren ideologi. Det afgørende, operationelle motiv var at beskytte Rusland mod et spillover ind i Rusland af et politisk alternativ til Putin. Altså det overordnede *silovik*-hensyn til regimesikkerhed ud fra Putins »dybe aversion mod farve-revolutioner« som Allison skriver. Han bygger på Alexander Golts, en kritisk russisk sikkerhedspolitisk ekspert: »If 'colour revolutions' are presented in this way as a form of aggression [...] then annexing Crimea and supporting separatists in eastern Ukraine, in the mentality of the Kremlin can be viewed as a kind of 'colour counter-revolution'« (Allison 2014: 1290).

Med andre ord så Kreml sig udsat for en »Andropov 1956«, som man måtte handle på. Altså en *inside out*-frygt for revolutioner drevet af konservativ mentalitet, ikke en *outside in*-frygt for Nato eller EU som sådan, selv om de blev gjort til årsagen. Faktisk har Allison (2008: 1169) samme tolkning af Ruslands lynkrig mod Georgien som en intervention, der kun på overfladen skyldtes Georgiens åbenlyse flirt med Nato. Her står han langt fra alene (Kramer, 2014; Ries, 2013), men går til gengæld imod skrāsikre neorealister som John Mearsheimer (2014). Allison får medhold af den russiske 2014-militærdoktrin, der dvæler ved truslen om farve-revolutioner og tillægger udlandets hemmelige tjenester magiske evner med hensyn til at anstifte uro (Oliker, 2015). Denne skjulte, men afgørende dagsorden bag Ruslands genoplivede USA-fjendtlighed betyder, at USA løber enorme risici for russiske overreaktioner, hvis man sætter regimeskift på dagsordenen.

For ud over Putins problemer med at holde sammen på sin koalition blev han i 2011 og det tidlige 2012 konfronteret med en folkelig mobilisering, som begyndte at true hans greb om magten. Den røde tråd i hans indeværende præsidentperiode har derfor været at stække den russiske opposition og dens NGO'er samt oppiske USA-fjendtlig nationalisme. Selv om Putin har krammet på den russiske medianvælger – han er uovertruffen i folkelig opbakning – føler han sig tydeligvis sårbar. I sin tale oven på annekteringen af Krim udtrykte han forståelse for Maidan-demonstranterne, »der havde fået nok af magthaverne« og nøjedes med at lange ud efter »dem, der stod bag« (Putin, 2014). Der er jo klare paralleller mellem den himmelråbende korruption, der omgav Ukraines Janukovitj, og den, der omgiver Ruslands Putin. Hertil kommer, at USA-kortet bliver spillet for at aflede opmærksomheden fra Ruslands økonomiske nedsmeltning, som påpeget af russiske sociologer (Volkov, 2015).

Så vidt den egentlige *inside out*-logik i Ruslands genopdukkede USA-fjendtlighed. Oven i den er der en *outside in*-logik, som neorealismen er ret blind for i sine Ruslandsanalyser (Mearsheimer, 2014). Ser man på Ruslands situation i internationalt magtpolitisk perspektiv er nutiden en tid med opbrud, hvor andre rivaler til USA gør sig gældende og det mere eftertrykkeligt end Rusland: Kina! Overfladisk set er det kinesisk-russiske forhold et nært, strategisk partnerskab, der handler om at lancere USA. Men en nordisk sikkerhedspolitisk sagkyndig me-

ner, at der under overfladen hersker en helt anden Kina-perception: »a rising mega-China under a cautious leadership with a very systematic long-term vision indeed, which from the Kremlin's perspective will inevitably collide with Russia at some point. Almost everything the Kremlin does today is probably directed towards preparing for that day« (Ries, 2013). Russiske sikkerhedspolitiske eksperter peger tilsvarende på frygten for ikke bare Kina, men også Indien og andre asiatiske atommagter som årsagen til, at der er slinger i valsen i den russiske politik, hvad angår mellem-distanceraketter (Topychkanov, 2014). I det lys handler den russiske magtdemonstration i Ukraine garneret med ideologisk mobilisering også om afskrækkelse af Kina, da det er en gratis omgang at rage ukklar med det vennesele Vesten.

Den nære fortid som kilde til Ruslands instrumentale strategiske kultur

Det står nu klart, at den nye russiske USA-fjendtlighed dækker over nok så vigtige dybder i russisk strategisk kultur. Men hvorfor er det mon så nærliggende at spille USA-kortet over for den bredere russiske befolkning og genoplive Ruslands koldkrigeriske fortid, hvis udfordringen handler om Kina samt indenrigspolitikken? Generelt gælder det ifølge veteranen Colin S. Gray (1999), at strategisk kultur ikke nødvendigvis er rationel, og netop Rusland ser han som fanget af fortidens konspirative tanksæt i en såkaldt højkontekstuel strategisk kultur. Det konkrete svar på spørgsmålet rummes imidlertid i en grundig og meget rost afhandling skrevet af den tidligere Sovjetborger og USA-uddannede politolog Yitzhak Brudny (1998). Han har kortlagt, hvordan politiske entreprenører i det sovjetiske kommunistpartis Politbureau i årtierne efter Stalins død åbnede sig for ideologiske impulser fra ultra-konservative kræfter blandt russerne og gjorde moderne russisk nationalisme konservativ.

Brudny fremhæver Mikhail Suslov (1902-1982) som en nøgleaktør bag kulisserne; en ikke-*silovik*, der lige siden 1946 havde en Komintern-agtig portefølje som vogter af partilinjen blandt kommunistpartierne verden over og var Sovjetunionens grå eminence (Skak, 2012: 196 ff.). Suslovs mentalitet var en tro kopi af Stalins, hans mentor, derfor gjaldt det for Suslov om at underminere den afstalinisering, som Stalins efterfølger Nikita Khrustjov iværksatte. Ligesom Stalin under krigen var Suslov pragmatisk nok til at se potentialet i at alliere sig med konservative og imperialistiske strømninger blandt de sovjetiske intellektuelle. På det operationelle plan ville Suslov udvide partiets magtbase, isolere Khrustjov og værne om regimesikkerheden (ikke et begreb, Brudny bruger). Følgelig lod Suslov censuren holde hånden over de russisk-nationalistiske tidsskrifter, selv om de kritiserede forholdene i landbruget, alkoholismen osv. Samtidig gav den russiske højrefløj anti-amerikanismen i Sovjetunionen ny næring. For som Brudny (1998: 12) skriver, var den russiske nationalismes essens dens militante afvisning af vestlige værdier, dens tro på den kolde krigs kulturelle og åndelige værdier for samfundet; værdier, som den ikke ønskede ødelagt af afspænding med USA.

Suslovs rolle som diskret mentor for den russiske højrefløj fortsatte efter 1964, hvor Khrustjov blev afsat, og stoppede først,

da Suslov selv døde. Derpå blev regimesikkerheden varetaget af den markante KGB-chef Andropov, der dog var utilpas ved flirten med de højreradikale (Brudny, 1998: 118-121). Som tidligere beskrevet var Andropov i sine sidste leveår opsat på at reformere for at bevare, men KGB endte under Augustkuppet med at springe ud som bannerfører for den indædte modstand mod ikke bare Gorbatjov, men også Ruslands nye leder Boris Jeltsin. Trods fiaskoen med Augustkuppet er budskabet hos Brudny, at det var en livskraftig rød-brun alliance, der nu gjorde sig gældende i russisk politik med massiv modstand mod det akutte behov for reformer i landet. Så peger han på et nyt moment: den aggressive russiske nationalismes nye folkelige forankring, dels gennem den skrydende fascist Vladimir Zjirinovskij, dels gennem det nationalistiske, nye russiske kommunistparti ledet af Gennadyj Zjuganov (Brudny, 1998: 250 ff.). Zjirinovskijs »liberale« parti LDPR blev muligvis tildelt det navn af KGB for at sabotere de ægte liberale. Hans store stemmeandel ved Duma-valget i 1993 var en sejr for anti-amerikanismen. I 1996 var det Zjuganov, der udfordrede Jeltsin, der som modtræk udskiftede sin Nato-venlige udenrigsminister med *silovik*'en Primakov.

I lyset af Brudnys originale, men stadig ret upåagtede værk bliver det anderledes indlysende, hvorfor russisk strategisk kultur er degenereret til anti-amerikanisme og kold krig 2.0. Det er en udvikling med dybe, men skjulte sovjetiske og post-sovjetiske rødder. Den ultra-konservative nationalismes folkelige forankring gør, at det er delvis misvisende at tale om *state capture* fra Putins side. Han rider på folkestemningen med metaforer som »kammerat Ulv, der ved hvem [: den svage] han skal æde« (Putin, 2006), idet han spiller på angsten for, at Brzezinskis USA vil stjæle Ruslands naturressourcer og sønderdele landet. Og nu til selve temaet for dette nummer af *Samfundøkonomen*: udviklingen i forholdet mellem Rusland og USA gennem de sidste 25 år.

Udviklingen i forholdet mellem Rusland og USA de sidste 25 år

På det officielle plan tegnede forholdet mellem Rusland og USA lovende under Gorbatjov. Jeg var i USA i de dage, hvor augustkuppet slog fejl, hvad der skabte en bølge af russofili i USA, og i Rusland var stemningen også en helt anden end i dag (Volkov, 2015). Men det holdt ikke længe af grunde, som ikke kan reduceres til »chokterapi« og »Vestens svigt«, men derimod bunder i det mentale russiske landskab. Det faktum, at Rusland som stormagt var på hælne efter de mange sovjetiske årtier med en håbløst militariseret økonomi og et menneskefjendsk politisk system gav mentaliteten en drejning af ydmygelse over for vestligt hovmod. Russerne græmmede sig over Jeltsins druk, og da de fleste af dem dengang oplevede voldsom forarmelse, tårnhøj ulighed og griskhed fra de få, nyriges side; kriminalitet, hyperinflation og korrupsion – ja, kaos – forbandede de alt, hvad Jeltsin stod for, inklusive forsoningen med USA. De fnøs over deres »dermokratija«, dvs. lorte-styre, et fikst ordspil på demokrati.

Det, som man imidlertid kan stadfæste som det ydre vendepunkt i den russiske strategiske kulturs glidning tilbage

mod koldkrigen, er Natos luftkrig i 1999 som reaktion på de serbiske myrderier i Kosovo (Volkov, 2015). Der var flere kontaktgrupper af nøglemagter i magtspeilet omkring Eks-Jugoslavien, og de indbefattede Rusland. Men alligevel endte det med, at Nato opgav at få et FN-mandat under de afgørende forhandlinger i FN's Sikkerhedsråd, der ikke kunne komme overens om at handle på overgrebene på grund af russisk og kinesisk modstand. Det gøres af Putin (2014) til et fældende bevis for USA's unilateralisme. Natos luftkrig fik russerne til at besætte lufthavnen i Pristina og Primakov til at vende om på vej til USA; krisen blev dog trappet ned. Men Kosovo forbliver symbolet på USA's vilje til at trods folkeretten, hvad der gør annekteringen af Krim til ren gengældelse. Russerne overser, at Kosovo ikke kom ind under en fremmed magt, hvorimod forløbet på Krim var indiskutabelt folkeretsstridigt. Endvidere kæder den russiske atomvåben-analytiker Nikolai N. Sokov (2014) den særlige russiske doktrin om de-eskalering sammen med Kosovo. Den foreskriver, at hvis Rusland møder overlegen konventionel magt i en regional konflikt, kan man gribe til et begrænset atomangreb. Vi har Putins ord for, at han overvejede at aktivere sine a-våben under tilbageerobringen af Krim.

Da USA's præsident George W. Bush i 2001 indledte krigen mod terror, kom det til en kortvarig forbrødring mellem USA og Rusland, der havde problemer med tjetjensk terrorisme. Putin tog med kyshånd mod USA's krig i Afghanistan og støttede helt frem til 2014 ISAF-operationen logistisk. Derfor slog nogle Ruslandeksperter ned på USA's ensidige opsigelse af ABM-traktaten i december 2001 som en stor fejl, for det kastede Rusland i armene på Kina (Blank, 2002). Men det besynderlige er, at selv om russerne udtrykker voldsom modstand mod USA's missilforsvarsprojekt, opholder de sig sjældent ved ABM-traktatens skæbne. Rusland har selv visse missilforsvarsevner (*Pravda*, 27. jan. 2011). Som sagt er der slinger i den russiske kurs for mellemdistanceraketter (INF-traktaten), idet Rusland signalerer en vis vilje til at sænke atomtærskelen, måske affødt af atomvåbenspredningen i Ruslands asiatiske nabolag (Topychkanov, 2014).

USA's krig mod Irak i 2003 er også et hyppigt brugt argument mod USA, men næsten mere end den er det den Orange Revolution i Ukraine i 2004, der lægges USA til last – i tråd med analysen af de operationelle lag i russisk strategisk kultur ovenfor. Ukraine 2004 er baggrunden for, at den russiske Carnegie-analytiker Dmitrij Trenin (2006) mener at vide, at Rusland længe før Putins bryske München-tale i 2007 og Georgienkrigen i 2008 skrottede samarbejdet med Vesten til fordel for Ruslands styrkeopbygning i ophøjet strategisk ensomhed. Ruslands militære indgriben i Georgien var blot et mere synligt lavpunkt. Det synlige forspil var, at USA pressede på for at give Georgien og Ukraine en såkaldt MAP, altså en udsigt til senere optagelse i Nato. At europæerne denne gang spændte ben for Nato-udvidelsen, fik ikke Rusland til at besinde sig, så det kom til en veritabel stedfortræderkrig mellem Rusland og USA i Georgien. Ikke desto mindre argumenterer Allison (2008) som tidligere anført for, at Nato-motivet var sekundært, hvorimod

det primære hensyn var regimesikkerhed i form af en forsinket reaktion på den georgiske Rose-revolution i 2003.

Ganske tankevækkende valgte Obama-administrationen at starte på en frisk i sit Rusland-diplomati, idet USA året efter Georgien-krigen lancerede *Reset*. Det bragte bare ikke noget gennembrud, selv om missilforsvarets indretning var en af de knapper, som Obama skruede på som imødekommelse. *Reset*-fiaskoen siger noget om, at det er svært at opbygge gensidighed i så betændt et forhold som det russisk-amerikanske. Ganske vist afholdt Kina og Rusland sig fra at nedlægge veto mod Libyen-interventionen i 2011, da der også i den arabiske verden var et pres for standse den libyske diktator Muammar Gaddafis myrderier. Putin var dog fra begyndelsen imod interventionen, og da den utilsigtet kulminerede med, at Gaddafi blev likvideret af vrede libyere, blev det for Putin et bevis for, at USA's skjulte dagsorden, nemlig regimeskift. På den baggrund fremstår Putins overreaktion på Janukovitj' fald mere forståelig, selvom han i den grad overdriber USA's rolle.

Ukraine-krisen vidner om, at Rusland nægter at skelne mellem USA og Europa, Nato og EU, idet »casus belli« for Rusland var en simpel associeringsaftale mellem EU og Ukraine uden udsigt til EU-medlemskab for slet ikke at tale om NATO-medlemskab. Ellers gælder det, at Rusland driver et diplomati over for Europa, hvis kerne er at drive kiler ind mellem Europa og USA, så den amerikanske atomparaply sættes ud af spil. Sådan bliver spillet læst indadtil i Nato, derfor tog end ikke europæerne godt imod, da Ruslands midlertidige præsident Medvedev i juni 2008 fremlagde sin plan for en ny europæisk sikkerhedsarkitektur. Den efterfølgende krig mod Georgien hjalp ikke just på europæernes tiltro til russisk sikkerhedspolitik. Med Putins tilflugt til rå magtanvendelse mod Ukraine i 2014 og spillet med de militære muskler over for Nato er der nu nærmest sammenbrud i forholdet mellem Rusland og Vesten. Vestens modtræk er de ofte kritiserede økonomiske sanktioner, der imidlertid ikke er noget dårligt valg, da de lægger nogle bånd på Ruslands strategiske kultur, hvad handlekraften angår.

Afsluttende betragtninger

Det er et ganske dystert billede, der tegner sig af forholdet mellem Rusland og USA, når man tager udgangspunkt i russisk strategisk kultur. Selv om der set i helikopterperspektiv burde være mange fælles interesser, er Rusland fanget ind i det, forskningen kalder for dysfunktionel strategisk kultur (Gray, 1999). Det kniber med gensidigheden og den nødvendige tillid, så det klinger hult, når man søger at gøre Rusland til en nøglepartner i Syrien, Iran og Ukraine. Omvendt skal USA ikke lade sig lamme, men prøve sig frem, måske i Arktis og på feltet terrorbekæmpelse. Analysen har udstillet, at det i Rusland ofte er folk fra de hemmelige tjenester – *siloviki* – der er sikkerhedspolitikens entreprenører. Deres konspirative oplæring styrker nulsumskulturen og gør USA-forholdet mere betændt, end det ellers ville være trods den folkelige anti-amerikanisme. *Siloviki*'ernes mentalitet kredser om regimesikkerhed, et forhold, som den vestlige omverden må være opmærksom på som arbejds-hypotese, når man skal forstå og handle på de mere aggressive

initiativer, der udgår fra Kreml. Konkret betyder denne konklusion, at det er decideret farligt, hvis USA sætter regimeskift på dagsordenen som sin Ruslandpolitik. Det kunne nok friste en evt. republikansk præsident oven på Obamas magre resultater kulminerende med den ydmygelse af USA, det var, da NSA-agtente Edward Snowden hoppede af til Rusland i 2013.

Det farlige ved Rusland kan beskrives som det *brinkmanship* (Freedman, 2014), der begynder at karakterisere landet kombineret med elitens ny-stalinistiske normer og de russiske mediers evne til at oppiske hysteri. Ingen tror på, at Rusland for alvor vil trykke på knappen og udløse ragnarok, da Rusland

tænker i at vinde sine krige og overleve. Det er også vigtigt at betænke, at Rusland på mange parametre er en stormagt i forfald, idet Rusland vitterlig er i defensiven i Asien. Ikke desto mindre har Rusland genopfundet sin gamle sovjetiske »*Manifest Destiny*« – at være den højlydte udfordrer af den gældende amerikanske verdensorden. Kreml spekulerer i, at denne rolle i sig selv kan skaffe en vis global opbakning – fra BRIKS, Kina m.fl. – selv om Rusland har en akilleshæl i og med, at man ikke har nogen ægte allierede. Summa summarum er vilkåret for USA og dets allierede indtil videre en globaliseringens kolde krig, som man må prøve at få det bedste ud af.

REFERENCER

- Albats, Jevgenija (1994). *KGB. The State Within a State. The KGB and its Hold on Russia – Past, Present and Future*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Allison, Roy (2008). »Russia resurgent? Moscow's campaign to 'coerce Georgia to peace'«, *International Affairs*, vol. 84, No. 6, pp. 1145-1171.
- Allison, Roy (2014). »Russian 'deniable' intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules«, *International Affairs*, vol. 90, No. 6, pp. 1255-1297.
- Bennett, Andrew (1999). *Condemned to Repetition? The Rise, Fall, and Reprise of Soviet-Russian Military Interventionism, 1973-1996*. Cambridge, Mass. & London: MIT Press.
- Blank, Stephen (2002). »The Conditions for U.S. Partnership, *Orbis. A Journal of World Affairs*, Fall, pp. 661-678.
- Brudny, Yitzhak (1998). *Reinventing Russia. Russian Nationalism and the Soviet State, 1953-1991*. Cambridge, MA & London: Harvard University Press.
- Brzezinski, Zbigniew (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Gestrategic Imperatives*. Basic Books.
- Bukkvoll, Tor (2001). »Off the Cuff Politics – Explaining Russia's Lack of a Ukraine Strategy«, *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 8, pp. 1141-1157.
- Freedman, Lawrence (2014). »Ukraine and the Art of Crisis Management«, *Survival. Global Politics and Strategy*, Vol. 56, No. 3, June-July, pp. 7-42.
- Gray, Colin S. (1999). »Strategic Culture as Context. The First of Generation of Theory Strikes Back«, *Review of International Studies*, Vol. 25, No. 1, pp. 49-69.
- Kramer, Mark (2014). »Why Russia Intervenes«, August, *Perspectives* (elektronisk publicasjon): <http://perspectives.carnegie.org/us-russia/russia-intervenes/>
- Lantis, Jeffrey & Darryll Howlett (2013). »Strategic Culture« pp. 76-95 in Baylis, John et al. (eds.) *Strategy in the Contemporary World. An Introduction to Strategic Studies, 4th Ed.*, Oxford: Oxford University Press.
- McFaul, Michael (2015). »Fmr.U.S. Amb. To Russia:McFaul: Putin Believes CIA led Ukrainian 'Coup'«, *NBC News*, 8 Februar (video): <http://www.nbcnews.com/video/meet-the-press/56946834#56946834>
- Mearsheimer, John J. (2014). »Why the Ukraine Crisis is the West's Fault«, *Foreign Affairs*, Vol. 93 (5), pp. 77-89.
- Oliker, Olga (2015). »Russia's New Military Doctrine: Same as the Old Doctrine, Mostly«, *The RAND blog/Washington Post Monkey Cage Blog*, January 15th.
- Patrusjev, Nikolaj (2014) »Vtoraja »kholodnaja«, Nikolaj Patrusjev: »Otrezvljenje ukrainstev budet zjestkim I bolezennym« (interview), *Rossijskaja Gazeta*, 15. Okt., <http://www.rg.ru/2014/10/15/patrushev.html>
- Pravda (2011). »Naskol'ko boesposobna rossijskaja PRO?«, 27. Januar.
- Primakov, Jevgenij (2015a). »Rossija nikogda ne vvedjot voiska«. Shto Primakov govoril ob Ukraine«, (nekrolog) *Korrespondent.net*, 26. Juni.
- Primakov, Jevgenij (2015b). »Tak govoril Primakov: »Prijom v NATO bivsjikh sovjetskikh respublik dlja nas oznatjaet perekhod »krasnoj tjerty««, *ru.bb.lv* (lettisk internetkilde) 29. Juni.
- Putin, Vladimir V. (2006). [Årlig tale til Føderationsrådet:] http://archive.kremlin.ru/eng/speeches/2006/05/10/1823_type-70029type82912_105566.shtml
- Putin, Vladimir V. (2012). »Being strong: National security guarantees for Russia«, *Archive of the Official Site of (...)*. Article by Prime Minister Vladimir Putin in *Rossiiskaya Gazeta*, 20 February <http://archive.premier.gov.ru/eng/events/news/18185/>
- Putin, Vladimir V. (2014). »Address by President of the Russian Federation«, March 18, 15:50, The Kremlin, Moscow <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>
- Ries, Tomas (2013) »Nordic military trends since the end of the Cold War and Today«, Wilton Park, 29 October (Draft, 9 p.)
- Skak, Mette (1996). *From Empire to Anarchy. Postcommunist Foreign Policy and International Relations*. London: Hurst & Co.
- Skak, Mette (2012). »Komintern og kadrekontinuiteten«, pp. 129-202 in Jesper Jørgensen et al. (eds.) *Komintern og de dansk-sovjetske relationer*. København: Arbejdermuseet & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
- Sokov, Nikolaj N. /2014). »Why Russia calls a limited nuclear strike »de-escalation«, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 13 March. <http://thebulletin.org/why-russia-calls-limited-nuclear-strike-de-escalation>
- Topychkanov, Petr (2014). »Is Russia Afraid of Chinese and Indian Missiles?«, November 3, *Eurasia Outlook*. Carnegie Moscow Center. <http://carnegie.ru/eurasiaoutlook/?fa=57100>
- Trenin, Dmitri (2006). »Russia Leaves the West«, *Foreign Affairs*, Vol. 85 (4), pp. 87-96.
- Van Bladel, Joris (2008). *The Dual Structure and Mentality of Putin's Power Coalition*. Stockholm: FOI-R-2519-SE.
- Volkov, Denis (2015). »A Brief History of Anti-Americanism in Modern Russia. Or how contemporary Russians came to see the United States as Enemy No. 1«, *Transitions Online/Carnegie.ru* 9. juni www.tol.org - Russia & Ukraine: *Johnson's Russia List*: JRL 2015 No. 115, <http://russialist.org/russia-ukraine-johnsons-russia-list-jrl-2015-115-thursday-11-june-2015/>